

A FEKETE KONTINENS

†ECSEDY Csaba

Afrikát az európai ember voltaképpen csak akkor fedezte fel, amikor a középkori arab földrajztudósok, a nagy utazók már rég meghaltak, a portugál Tengerész Henrik herceg karavellái is visszatértek a Rabszolgapartról, s Leo Africanus, a 16. század eleji tanult berber elfelejtette észak-afrikai szülőföldjét. De még hosszú évszázadok teltek el, amíg a „sötét földrész” ismertté vált, és ma sem állíthatja senki, hogy valóban ismeri. Pedig Afrika aranyát, sóját, emberanyagát már a görögök és a rómaiak is használták. Hérodotosz, a görög utazó és a másokat is szívesen meghallgató kíváncsi ember 2500 évvel ezelőtt beszámolt arról, hogy a déli kontinensen nagy kiterjedésű városok, csatornák által behálózott földek és furcsa népek találhatók, még a sivatagok és az esőerdők közepén is. A Szaharától délre eső területeken és onnan észak felé a tevekaravánok az arany tonnáit továbbították másfél évezreden keresztül a Közel-Keletre, s onnan a sárga fémre örökké szomjas Európába, ahol a magyarországi aranybányák kimerülése után nem volt más forrása a városok kereskedelmi fejlődésének. Mégis, csak a múlt század első felének végén fokozódott annyira az európai érdeklődés Afrika iránt, hogy bátor utazók – elképzelhetetlen szenvedések közepette – megkíséreljék eltüntetni a térképekről az országnyi méretű fehér foltokat, ahova csak annyi volt írva: „itt oroszlanok laknak”. És rövidesen számos olyan hátborzongatóan titokzatos hír kapott szárnyra, amelyek közül sok még ma is él a köztudatban.

Vademberek? „Jó vademberek meg rosszak”? Mindentudó varázslók? Misztikum? Sötét, esőtől árasztott őserdők? Óriási birodalmak? Istenkirályok, tömeges emberáldozatok, gátlástalan kannibálok és ugyanakkor döbbenetes szépségű műalkotásokat létrehozó kultúrák? Újra felfedezett Atlantisz és a kőbaltát sem ismerő őserdei pigmeusok?

Igaz is, nem is. Afrika talán a legsokrétűbb földrész – volt; mert átalakulása, fejlődése, amilyen későn kezdődött, olyan gyors. Az ókori Meroé királyságból, a Nílus mentéről már időszámításunk kezdete körül elterjedt a vasművesség, villámgyorsan szinte egész Afrikában, de ez nem hozta meg ugyanazt a változást, amit Euráziában. A trópusi klíma és a rendkívül változatos környezet miatt helyenként közvetlenül egymás mellett található egy kőkorszaki nép és egy magaskultúrával rendelkező királyság. Az európai középkor folyamán a ma már szahellé szikkadt övezetben sorra alakultak a nagy birodalmak: Ghána, Mali, Szongáj, Bornu és a többiek, a trópusi esőerdők övezetében a

goruba államok, Benin, a Kongó császárság és a kuba királyság, délkeleten a sok vitát kiváltott zimbabvék államai. szinte mindegyiket a külkereskedelem emelte fel: előbb az arany, az elefántcsont és a fűszer, a 17. századtól pedig ezek mellett a rabszolga továbbítása az európai és a keleti hatalmaknak. És ugyanez a kereskedelem, majd a gyarmatosítás tette tönkre is őket.

Az európai érdeklődés valójában csak századunk elején hágott a csúcra, amikor a különös magán-műkincsgyűjteménnyel rendelkező Apollinaire után a képzőművészek sorra „felfedezték” Afrikát, és az afrikai törzsi művészet alkotásai révén megújították az európai művészetet. Modigliani, Picasso, Bracque, Henry Moore és a többiek az afrikai maszkok és szobrok inspirációjából táplálkoztak. De csak az ötvenes években derült ki, hogy a Szaharában, Kelet-Afrikában és odalenn délen már hat-nyolc évezreddel ezelőtt olyan művészek éltek, akik csodálatos sziklavésetek és sziklafestmények tízezrein örökítették meg környező világukat és saját társadalmukat. A felfedezések még ma sem fejeződtek be; bőségesen akad ismeretlen. Azt hihetnénk, hogy Afrikáról már mindent leírtak, minden titkát megfejtették, és akkor jön két francia néprajztudós, hogy feltárja: a Maliban élő dogon nép hagyományai több mint 12 ezer évig nyúlnak vissza, és csillagászati ismereteiket sok asztronómus megirigyelhetné. Tanzániában sorra fedezik fel az újabb sziklarajzokat, és az is kiderült, hogy ma is készülnek mind újabbak. Megtanultuk, hogy az emberiség igazi bölcsője Afrika volt. A régészek a lehetséges leleteknek eddig csak másfél százalékát ásták ki a Szaharától délre, és amit eddig találtak, az több, mint megdöbbentő. A nigériai Ife bronz és terrakotta szobrai csak a harmincas években ásták elő, és mindjárt összehasonlították a görög vagy a reneszánsz művészetével. Joggal. A délkelet-afrikai Huszuni Kubva fantasztikus épületgyűjtését alig néhány éve tárták fel. Mindez beletartozik a másfél százalékba. Mit rejthet még Afrika?

Az elképesztően gyors népességgyarapodás és az azzal lépést tartani nem tudó gazdasági fejlődés miatt Afrikát egy időre „leírta” a modern világ, s továbbra is csak nyersanyagainak kiaknázása vagy a világpolitikai versengésben való felhasználása érdekli. Csakhogy ez mindinkább sérti az afrikaiakat, és nem ferde jóslat az, hogy egy-két évtizeden belül a „fekete kontinens” újra meg fogja mutatni, hogy fontos helye van a földkerekség életében. Lehet, hogy ennek sokan nem fognak örülni.

Az Afrikát bemutató televíziós sorozat ugyanolyan, mint ez a pár sor volt: csupán ízelítőt adhat régészetből, benépesülés-históriából, a birodalmak történetéből, a mai életből, a zenéből, a táncból, a költészetből, a képzőművészetből és az afrikai népek sokaságának hagyományos és megújuló mindennapjaiból, a gazdagságból és a nyomorból, az éhhalálból és a kincsekkel teli párhuzamos valóságból. De ha nem is képes arra, hogy teljes képet adjon, arra feltétlenül hasznos, hogy a közhiedelem félreértéseit, téves elképzeléseit eloszlassa.